

УДК 342.951(477)

С. А. Дуженко, здобувач при кафедрі адміністративного права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДОКАЗИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ПРО ПОРУШЕННЯ МИТНИХ ПРАВИЛ

Досліджено поняття “докази у справах про порушення митних правил”. Розглянуто види доказів, які передбачені митним законодавством, а також особливості їх оцінки органами, що здійснюють провадження у справах про порушення митних правил. Запропоновано власне бачення деяких положень ст. 495 Митного кодексу України.

Ключові слова: докази; фактичні дані; протокол про порушення митних правил; протоколи процесуальних дій; пояснення.

Исследовано понятие “доказательства по делам о нарушении таможенных правил”. Рассмотрены виды доказательств, которые предусмотрены таможенным законодательством, а также особенности их оценки органами, осуществляющими производство по делам о нарушении таможенных правил. Предложено собственное видение некоторых положений ст. 495 Таможенного кодекса Украины.

Ключевые слова: доказательства; фактические данные; протокол о нарушении таможенных правил; протоколы процессуальных действий; объяснение.

In this article it has been discovered the concept of “evidence in violation of customs regulations cases”. It has been learnt the types of evidence, provided by the customs legislation, and as well peculiarities of their evaluation by bodies that proceed in violation of customs regulation cases. It has been offered own vision of some provisions article 495 of the Customs Code of Ukraine.

Key words: evidence; factual data; protocol of violation of customs regulations; protocol of proceedings; explanations.

Постановка проблеми. Черговою новелою у Митному кодексі України є регламентація доказів у справах про порушення митних правил. Оскільки докази – важливий елемент провадження у справах зазначеної категорії, цей інститут права потребує наукового дослідження з урахуванням законодавчих змін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, що стосуються доказів та доказування у провадженні в справах про адміністративні правопорушення, висвітлювались у працях С. С. Алексєєва [1, 247–248], Є. В. Додіна [2, 68, 74, 121–123, 134], Л. В. Ковалюк [3, 220], В. К. Колпакова [4, 298], А. П. Лупинської [5, 26], В. Г. Перепелюка [6, 100], В. К. Шкарупи [7, 23] та ін. Доказам у провадженні в справах про порушення митних правил присвячено дисертаційне дослідження Д. В. Приймаченка. Однак зазначені наукові дослідження проводились ще до прийняття Митного кодексу України у 2012 р., багато аспектів цієї проблеми залишаються недостатньо вивченими, що й зумовило вибір даної теми.

Мета статті – на основі чинного законодавства України розкрити правову природу доказів у провадженні в справах про порушення митних правил – їх поняття, види, особливості тощо. Сформулювати пропозиції до вдосконалення законодавства із зазначених питань з метою належного механізму застосування даного інституту права.

© С. А. Дуженко, 2014

Виклад основного матеріалу. Наукові дослідження щодо правової природи доказів у митній справі спрямовано на пошук шляхів розв'язання наявних проблемних питань у цій сфері. Слід зазначити, що наукові напрацювання, які вказують на необхідність удосконалення відповідних норм митного законодавства й містять конкретні пропозиції щодо цього, не залишаються поза увагою суб'єктів законодавчої ініціативи.

Лише з прийняттям у 2012 р. Митного кодексу України в новій редакції вперше на законодавчому рівні закріплено поняття “доказів у справі про порушення митних правил”. Саме цим і обумовлена актуальність даної проблеми та необхідність її розробки в рамках наукового дослідження.

Відповідно до змісту положень ч. 1 ст. 495 Митного кодексу України (далі – МК України), що містить розгорнуту дефініцію досліджуваного поняття, доказами у справі про порушення митних правил є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку встановлюються наявність або відсутність порушення митних правил, винність особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи [7].

За своїм змістом згадане нормативно-правове визначення доказів не нове для національного законодавства. Поняття доказів ще раніше було закріплено в цивільно-процесуальних, кримінально-процесуальних нормах, Кодексі України про адміністративні правопорушення. До речі, провадження у справах про порушення митних правил у частині, що не регулюється МК України, здійснюється відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення [8, 487].

Докази в кожному випадку – це будь-які фактичні дані, на підставі яких встановлюється наявність або відсутність певних обставин (фактів), які мають юридично важливе значення, для прийняття певного процесуального рішення, враховуючи завдання тієї чи іншої галузі права.

Натомість норми ч. 1 ст. 495 МК України не дають розуміння, хто саме уповноважений на основі доказів встановлювати наявність або відсутність порушення митних правил, винність особи у його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи.

Лише звертаючись до приписів ч. 2 зазначеної статті, можна зрозуміти, що ці обставини має встановлювати уповноважена посадова особа, яка здійснює провадження у справі про порушення митних правил, оскільки вона має їх оцінювати за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю [9, ч. 2 ст. 495].

Однак таке тлумачення положень ст. 495 МК України не в повному обсязі відповідає нормам, які закріплені у ч. 2 ст. 522 цього ж Кодексу. Ч. 2 ст. 522 МК України визначає, хто саме має повноваження розглядати справи про порушення митних правил.

Вважаємо за доцільне на законодавчому рівні внести відповідні зміни до першої та другої частин ст. 495 МК України, визначивши, хто саме має право розглядати ці справи. Такі зміни сприятимуть належному сприйняттю суб'єктами та учасниками провадження у справах про порушення митних правил, норм митного законодавства.

Повернімося до визначення змісту поняття доказів, яке закріплено в ч. 1 ст. 495 МК України. Під “фактичними даними” слід розуміти не самі факти, а відомості (інформацію) про них чи про обставини (події), які були в минулому, що містяться в доказах.

Законодавцем визначено розширений перелік джерел доказів у справах про порушення митних правил, якими встановлюються такі дані, зокрема: 1) протокол про порушення митних правил, протоколи процесуальних дій, додатки до зазначених протоколів; 2) пояснення свідків; 3) пояснення особи, яка притягується до відповідальності; 4) висновки експерта; 5) інші документи (належним чином завірени їх копіями або витяги з них) та інформація,

в тому числі ті, що перебувають в електронному вигляді, а також товари – безпосередні предмети порушення митних правил, товари зі спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, транспортні засоби, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

Відповідно до положень ч. 1 ст. 508 МК України передбачено, що процесуальні дії у справі про порушення митних правил проводяться з метою отримання доказів, необхідних для правильного вирішення цієї справи.

У справах про порушення митних правил окремі процесуальні дії можуть фіксуватися протоколами [9, ч. 3 ст. 508]. На законодавчому рівні вперше прямо закріплено, що такі протоколи процесуальних дій та додатки до них мають доказове значення, однак така норма не є новелою. Приміром, за змістом приписів п. 3 ч. 2 ст. 99 Кримінально-процесуального кодексу України протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії, належать до такого виду доказів, як документи [8].

Безсумнівно, фактичні дані, якими є докази, повинні мати певну форму. Відповідно до змісту положень митного законодавства докази можуть бути виражені чи представлені у формі протоколу про порушення митних правил, протоколів процесуальних дій та додатків до них.

Протоколи про порушення митних правил та протоколи процесуальних дій, складені й оформлені в порядку, передбаченому МК України та положеннями відомчих нормативно-правових актів, є одним із джерел доказів, оскільки в них відображено (встановлено) обставини й факти, що мають значення для правильного вирішення справи. Перелік таких протоколів та додатків до них визначено наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р. № 652 “Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил” [10].

Одним із доказів у справі про порушення митних правил, про які йдеться у ч. 1 ст. 495 МК України, є пояснення особи, яка притягується до відповідальності. По суті зазначені пояснення зводяться до повідомлення такою особою відомих їй обставин справи, а також власних міркувань щодо пред’явлених їй звинувачень у вчиненні правопорушення, визнання нею вини чи невинуватості у його вчиненні тощо. За наявності свідків учинення порушення митних правил, або осіб, яким відомі обставини, що підлягають установленню у справі про порушення митних правил, їх пояснення також є доказами у справі про порушення митних правил.

Зазначимо, що пояснення особи, яка притягується до відповідальності, та свідка у справі про порушення митних правил може мати подвійну форму вираження. Це зумовлено тим, що такі особи можуть давати пояснення як під час проведення процесуальних дій у справі про порушення митних правил, так і під час провадження у ній.

У разі суттєвих суперечностей між поясненнями особи, яка притягується до відповідальності, та свідків, які вони давали під час проведення процесуальних дій і провадження у справі про порушення митних правил, виникає питання, якому ж видові доказів надати пріоритет: протоколу процесуальної дії опитування чи поясненню. Вважаємо, що відповідь у такій ситуації очевидна й прямо закріплена законодавцем у положеннях ч. 2 ст. 495 МК України, а саме – такі докази мають бути оцінені в їх сукупності з іншими дослідженими обставинами справи.

Інколи для з’ясування питань, що виникають у справі про порушення митних правил, виникає потреба у спеціальних знаннях з окремих галузей науки, техніки, мистецтва, релігії тощо, в таких випадках призначається відповідна експертиза. Оскільки така експертиза не є судовою [9, ч. 1 ст. 515], на неї не поширюються положення Закону України “Про судову

експертизу”, а порядок її призначення, проведення та одержання результатів урегульовано нормами ст. 515–517 МК України.

МК України передбачено, що висновок експерта мусить мати лише письмову форму, а за змістом відображати суть проведеної ним експертизи та обґрунтування відповіді на поставлені запитання [9, ч. 3 ст. 515]. Орган (посадова особа), уповноважений розглядати справу у разі незгоди з висновком експерта в постанові, яка виноситься у справі, має дати вмотивовані обґрунтування такої незгоди [9, ч. 5 ст. 515].

Інші докази у справі про порушення митних правил передбачені у п. 5 ч. 1 ст. 495 МК України.

З урахуванням пропозицій внесення змін до ч. 2 ст. 495 МК України, про які йшлося вище, орган, який відповідно до ст. 522 цього Кодексу уповноважений розглядати справу про порушення митних правил, оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному та об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності, керуючись законом та правосвідомістю.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підбиваючи підсумки, необхідно в черговий раз зазначити, що докази – це важливий елемент провадження у справах про порушення митних правил, оскільки не лише є умовою прийняття окремих процесуальних рішень, але й вирішення справи у цілому. Помилка органу, уповноваженого розглядати справу про порушення митних правил, під час оцінки доказів може призвести до прийняття незаконного рішення, порушення прав і свобод та інтересів громадянина, покарання невинуватого чи виправдання особи, яка вчинила таке правопорушення.

Питання доказів під час провадження у справах про порушення митних правил, їх належність та допустимість потребують і подальшого глибокого теоретичного осмислення, систематизації, узагальнення наявного наукового та практичного матеріалу, а наведені пропозиції має бути враховано під час підготовки змін до МК України.

Література

1. Алексеев С. С. Общая теория права : [учебное пособие] / Алексеев С. С. – М. : Юрид. лит., 1982. – Т. 2. – 359 с.
2. Додін Є. В. Доказ в адміністративному процесі / Додін Є. В. – М. : Юрид. лит., 1973. – 192 с.
3. Коваль Л. В. Административно-деликтное отношение / Коваль Л. В. – К. : Вища школа, 1979. – 231 с.
4. Колпаков В. К. Адміністративне право України : підручник / Колпаков В. К. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – 736 с.
5. Лупинская П. А. Доказывание в советском уголовном процессе : [монография] / П. А. Лупинская. – М. : Всесоюз. юрид. заоч. ин-т, 1966. – 102 с.
6. Перепелюк В. Г. Адміністративний процес. Загальна частина : навчальний посібник / Перепелюк В. Г. – Чернівці : Рута, 2003. – 367 с.
7. Шкарупа В. К. Доказування та докази в адміністративно-примусовій діяльності органів внутрішніх справ (міліції) : [монографія] / В. К. Шкарупа. – К. : Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 163 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України. – Режим доступу : <http://www.zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
9. Митний кодекс України [Електронний ресурс] : Закон України від 13.03.2012 р. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
10. Про затвердження форм процесуальних документів у справах про порушення митних правил [Електронний ресурс] : наказ Держмитслужби України від 21.04.2003 р. № 261. – Режим доступу : <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0348-03>